

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію М.Й. Цапяка «Народне танцювальне мистецтво Волині в контексті крос-культурної взаємодії», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 – культурологія з галузі знань 03 – гуманітарні науки

У сучасному соціокультурному просторі відзначається тенденція фокусування уваги на локальних культурних особливостях як реакція на загальний процес культурної уніфікації. Ця динаміка ґрунтується на концепції локалізації культур, що покликана забезпечити збереження культурної автентичності та цілісності місцевих ідентичностей. Сучасне суспільство виявляє зростаючий інтерес до іманентної історії, мови, традицій, релігії, мистецтва та культурних норм, підкреслюючи пріоритетність способів життєдіяльності, що збереглися від предків. Відчуття особистої ідентичності в контексті локальної спільноти з її унікальними рисами надає індивідуумові психологічної стійкості в умовах нестабільності та інформаційного перенасичення сучасного світу.

Дослідження народного танцю Волині виходить за межі мистецтва і висвітлює його роль у формуванні соціокультурного ландшафту регіону. Розуміння, як танець впливає на ідентичність та взаємодіє з іншими культурами, є надзвичайно важливим для осмислення сучасної культурної динаміки. Акцент на крос-культурній взаємодії надає дисертації важливого контексту у світлі глобалізації та культурних взаємодій. У цьому контексті можна з упевненістю вважати, що здійснена Миколою Йосиповичем Цапяком дисертаційна робота виконана у межах одного з магістральних напрямків сучасних культурологічних досліджень.

У першу чергу, відзначу чітке формулювання автором проблемних «вузлів» дослідження, про що свідчить архітектоніка праці. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У **Вступі** обгрунтована актуальність теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами; розкрито мету та завдання дослідження, а також об'єкт, предмет та методи дослідження; сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів; зазначена форма апробації результатів дослідження, публікації за темою наукової роботи, структура та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Методологічне підґрунтя дослідження українського народного танцю в контексті міжкультурної взаємодії» містить два підрозділи і присвячений ретроспективному аналізу наукових концептів щодо народної танцювальної культури та визначенню алгоритму й методології її дослідження в контексті дисертаційної проблематики.

У **підрозділі 1.1** «Історіографія та джерельна база дослідження» на підставі ретроспективного аналізу історико-культурних, етнографічних, фольклорознавчих, хореознавчих наукових розвідок щодо українського народного танцю визначені певні лакуни в осмисленні його морфології та художньо-естетичних особливостей, а також сформовано алгоритм вирішення дослідницьких завдань.

В основі дослідження лежить парадигма: по-перше, народний танець є соціокультурним феноменом, в якому в символічній формі репрезентуються засадничі елементи соціокультурних реалій; по-друге, народний танець як одиниця культурного коду певного локусу акумулює в собі його історію, світогляд, цінності та традиції; по-третє, комунікативний потенціал танцю дозволяє долати вербальні комунікативні бар'єри, що найбільш яскраво проявляється в зонах пограниччя, де різні хореографічні традиції перебувають у тісному контакті.

У **підрозділі 1.2** «Теоретико-методологічні засади та категоріальний апарат дослідження» з позицій сучасних наукових концептів сформована методологічна модель дисертаційного дослідження та розроблено категоріальний апарат.

Методологічна стратегія дослідження ґрунтується на синтезі культурологічного, антропологічного, хореологічного, культурно-історичного та

порівняльного підходів. За розробленою моделлю, танець досліджується в його генетичному зв'язку з міфами, ритуалами, особливостями життєдіяльності та соціальних взаємин етнічних спільнот.

Концептуальним методологічним ядром дослідження є крос-культурний аналіз танцю культурного пограниччя, де відбувається зустріч та взаємодія різних культур. Цей метод, що базується на порівнянні різних танцювальних традицій, дозволив автору визначити етнічну та регіональну специфіку танцювального мистецтва Волині, а також виявити вплив танцювальних традицій етнічних спільнот, які проживають на приграничній території. Отже, визнання факту унікальності народного танцю локусу досягається через призму відносин «Я–Інший».

Розділ 2 «Танець як соціокультурний феномен: комунікативний вимір» містить три підрозділи. У розділі теоретично обґрунтовується парадигма щодо соціокультурної природи танцю як комунікативного феномену.

У **підрозділі 2.1** «Соціокультурна природа танцю» осмислюється феномен народного танцю як одиниця культурного коду спільноти. За аксіому приймається положення, що танець є соціокультурним феноменом, розвиток якого відбувається в руслі загальних тенденцій певної культурної епохи.

За авторським концептом, народний танець є складним конструктом, детермінованим історико-культурними, соціально-історичними, етнопсихологічними та геополітичними процесами, що обумовлюють його унікальність. Цей конструкт рефлексує широкий спектр системних характеристик (менталітет, світобачення, ціннісні установки, універсальні уявлення про світ тощо), властивих суб'єктам певного територіального утворення.

Акцентується увага на поєднання стабільності та варіативності як засобу та одночасно умовою існування танцю. У межах цієї системи інваріантний комплекс соціокультурних елементів переплітається з варіативною складовою. Інваріантний компонент центрується навколо ключових соціокультурних парадигм, котрі відбивають найдавніші архетипові уявлення людини; варіативний

– обумовлений зміною культурного коду спільноти. І не обов'язково це детерміновано еволюційними процесами.

Відзначаються основні функції танцю, притаманні йому на усіх етапах історичного розвитку локусу (ритуальна, соціальна, комунікативна, психологічна, виховна, терапевтична, естетична). Фокусується увага на тому, що зі зміною соціокультурної парадигми суспільства ієрархія функцій танцю історично змінюється, проте їх синтез залишається інваріантним.

У розділі 2.2 «Танець як форма міжкультурної комунікації» фокусується увага на комунікативному аспекті народного танцю.

Для розкриття проблематики автор використовує семіотичний підхід. Танець інтерпретується як художній текст, що має знаково-символічну природу, яка укорінена в архетипах традиційної культури і розвивалася під впливом світоглядних, соціокультурних, етно-національних чинників. Мовою тілесних рухів, пластики, через міміку танець транлює суспільно значущу для конкретного локусу інформацію, що допомагає подоланню вербальних комунікативних бар'єрів, сприяє налагодженню міжкультурного діалогу в просторі та часі.

Показано, що український народний танець не є гомогенним явищем. Чинником видозмін, зокрема, є дифузія в соціокультурне поле локусу інноваційних елементів з іншими культурними кодами. Важливу роль у цьому процесі відіграють зовнішні сили, що впливають на формування культурного коду спільноти (зокрема, довге перебування у складі держав з іншою культурною та релігійною спрямованістю).

У розділі 2.3 «Український народний танець у просторі міжкультурної взаємодії» концентрується увага на проблемі формування танцювальної традиції в зонах пограниччя культур із різними культурними кодами.

На прикладі танцювальної культури у пограничних територіях України (українсько-польських, українсько-угорських, українсько-словацьких, українсько-румунських тощо) верифікується гіпотеза щодо використання певних елементів іноетнічної танцювальної лексики в українському народному танці. Як

підкреслює автор, «це не були буквальні запозичення, або ж копіювання, іноетнічні танці й окремі танцювальні рухи зазнавали творчої переробки й органічно включалися в структуру українського танцювального мистецтва» (дис., С. 127).

Через взаємодію традицій та інновацій формується новий тип танцювальної культури, основу якого складає автохтонна українська танцювальна традиція як чинник його самобутності, національної самосвідомості та культурної ідентичності.

Розділ 3 «Народне танцювальне мистецтво Волині у крос-культурному діалозі» містить два підрозділи. В ньому розкриваються такі питання, як культурно-історичний та етнографічний фактори формування крос-культурної комунікації на Волині, танцювальні традиції Волині в процесі крос-культурної взаємодії, автохтонна спадщина танцювальної культури Волині та танці іноетнічного походження на Волині.

У **підрозділі 3.1** «Культурно-історичний та етнографічний фактори формування крос-культурної комунікації на Волині» акцентується увага на тому, що волинська танцювальна культура є складовою багатой й різноманітної культурної спадщини, яка формувалася упродовж століть в процесі міжкультурної взаємодії з Візантійською імперією, – потім, у XV–XVII століттях, через тюркські та турецько-османські впливи. В останні сторіччя суттєвий вплив на народний волинський танець здійснили українсько-польські, українсько-чеські, українсько-угорські, українсько-словацькі, українсько-румунські, україно-єврейські, україно-татарські традиційні танцювальні культури. Однак автохтонна основа українського танцю, притаманна цьому локусу, зберігає традиційну композицію і лексику.

У **підрозділі 3.2** «Танцювальні традиції Волині в процесі крос-культурної взаємодії» розглядається танцювальна традиція Волині, зокрема її різноманітність у контексті крос-культурної взаємодії. У підрозділі аналізуються і на емпіричному матеріалі верифікуються ключові положення дослідження. Терміни "питомі танці" і "напливові танці" використовуються для класифікації

автохтонних і іноетнічних танців. Автор стверджує, що традиційні танці Волині зберігають свою унікальність і включають в себе як архаїчні елементи, так і впливи, отримані внаслідок етнокультурного обміну з іншими етнічними групами.

У підрозділі 3.2.1. «Питомі танці волинського регіону» розглядається питома складова танцювальної традиції Волині, зокрема хороводи, які є традиційною формою українських народних танців. Дисертант вказує на те, що, незважаючи на інтенсивну крос-культурну взаємодію, автохтонне танцювальне мистецтво Волині зберігало стійкість та безперервність своїх традицій. Хороводи, генетично пов'язані з давніми обрядами та звичаями, відображають глибокі духовні зв'язки з природою, соціальними відносинами та іншими аспектами традиційної української спільноти. Автор також зазначає, що під впливом соціально-економічних змін архаїчні танцювальні практики еволюціонували, змінюючи свій первісний обрядовий контекст і набуваючи естетичного забарвлення. Це відображається в їх ролі у формуванні етнічної самосвідомості та культурного коду етносу.

У підрозділі 3.2.2. «Танці іноетнічного походження на Волині» автор звертає увагу на танці іноетнічного походження на Волині, які виникли внаслідок акультурації в цьому регіоні. Акультурація розглядається як форма міжкультурної взаємодії, де елементи однієї культури адаптують та інтегруються представниками іншої культури. Процес акультурації танців на Волині представляє складне явище, де автохтонні танці переплітаються з іноетнічними (чеськими, польськими, білоруськими, єврейськими), що призводить до творчої інтерпретації та збагачення хореографічної культури Волині. Загалом, в підрозділі ретельно досліджує хореографічні особливості та взаємодія танцювальних традицій на Волині та їх інтеграції в більше широкий культурний контекст.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Миколи Йосиповича Цапяка, відзначаю певні дискусійні моменти.

1. У дисертації читаємо, «що розвиток народного танцювального мистецтва Волині проаналізовано в контексті крос-культурної взаємодії на основі синтезу культурно-антропологічного, хореологічного та етнокультурологічного підходів» (С. 5).

Методологічна стратегія, що базується на інтеграції етнохореологічного та культурно-антропологічного підходів, є доречною та обґрунтованою. Зазначено необхідність синтезу різних методів, проте не достатньо конкретизовано, як саме вони використовуються у дослідженні та яким чином вони взаємодіють між собою.

2. Автор пише: «Важливе методологічне значення для нашого дослідження мають концепція архетипів К.Г. Юнга й розроблена на її основі теорія культурних архетипів С. Кримського» (С. 21).

Звернення до архетипів К. Г. Юнга та теорії культурних архетипів С. Кримського є цікавим аспектом дослідження, але слід детальніше розглянути, як ці концепції впливають на аналіз народного танцю та його роль у формуванні культурної ідентичності.

3. *Рекомендації.* У дисертації зазначено, що Волинь була перехрестям крос-культурних впливів. У цьому контексті розгляд сучасної крос-культурної взаємодії буде суттєво важливим для глибшого розуміння впливу глобалізації та транскультурного обміну на національні та регіональні традиції народного танцю. Важливо вивчити вплив технологій та медіа на розвиток та поширення народного танцю. Сучасні комунікаційні засоби можуть виступати як фактори збереження, так і зміни традицій, а також можуть впливати на сприйняття та інтерпретацію народного танцю в сучасному суспільстві.

Однак ці зауваження не руйнують загального позитивного враження від дисертації. Чітка структура роботи, логіка викладання матеріалу, вільне володіння літературною українською мовою дозволили Миколі Йосиповичу розкрити нові аспекти вивчення народного танцювального мистецтва Волині в культурному просторі України. Авторські публікації повно відбивають основний зміст дисертації, а її ідеї оприлюднені на наукових конференціях.

Спираючись на вищезазначене, з урахуванням наукової новизни обстоюваних у роботі наукових положень, теоретичної та практичної значущості досягнутих у ній результатів, можна стверджувати, що дисертація М.Й. Цап'яка «Народне танцювальне мистецтво Волині в контексті крос-культурної взаємодії» має завершений, цілісний, авторський характер і відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор – Цяп'як Микола Йосипович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 034 – Культурологія.

Офіційний опонент:
доктор культурології, професор,
завідувачка кафедри філософії та культурології
Київського національного університету технологій та дизайну

П. Е. Герчанівська

